

נושא העבודה
יחסי ממון בין בני זוג

העבודה מוגשת בחסות העמותה של
נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית:

לצערנו הרב מוסד הנישואין איבד מערכו לעומת עידן קודם ואסביר את עצמי, הוריי אשר נשואים כ- 20 שנה והוריי הוריי אשר נשואים כ 50 שנה יחיו בנפרד רק אם ירצה הגורל להפריד ביניהם במותם בגיל 120. לעומת העידן שלנו, אשר בו כל זוג רביעי מוצא את עצמו לרגליי מדרגות הרבנות לצערנו - עוד בית שמתפרק.

תמיד התעניינתי והסתקרנתי להבין איך מתבצע "פירוק היחסים" בין בני זוג בנוגע לרכוש, משאבים, כל מה שצברו בני זוג אם ברמה החומרית ובכל רמה אחרת.

כיצד החוק מתייחס למועד פירוק היחסים שבני הזוג חיים תחת אותה קורת גג ולמעשה פרודים ?

מאחר ואנו חיים במדינה מיוחדת שהינה יהודית ודמוקרטית מסקרן אותי לדעת כיצד פירוק חיי הנישואים מתבטא בדין הדתי וכיצד מתבטא בדין הישראלי? הכיצד זה בא לידי ביטוי מבחינה משפטית? הכיצד החוק מסדיר את ענייני הפירוק שבינו לבינה?.

הרי לא חדש שידע זה כוח וברמה מסוימת ידע מקנה בטחון, בתור נערה שדוגלת בחיים משותפים לאורך השנים ושימור הנישואים, דווקא אותי מפחידה המחשבה שאף אחד לא חסין מהרגעים של "פירוק משפחה" החלטתי להתמודד עם הפחד בעודי חוקרת דווקא את הרגע שבו הנישואים לא נשמרים. למעשה יותר ויותר אנשים הפכו מודעים לעניין הרכוש וחלוקתו אף בטרם ממשו את יחסיהם הזוגיים אזי אני למדה בחיי יום יום כי הפרדה רכושית לא רק בפירוק יחסים אלא אף בתחילת בנייתם.

תוכן עניינים

מבוא.....4

הסדרת היחסים הרכשיים בין בני זוג – בדין העברי:

איזון או שוויון.....5

חובות וזכויות בין בני זוג.....6

הדין העברי משיג את מטרתו כיחידה משפחתית אחת.....7

חוק יחסי ממון בין בני זוג – המשפט הישראלי:

11.....משטר של איזון משאבים מול משטר של הלכת שיתוף.....

15.....השיתוף הספציפי.....

16.....המונח "פקיעת נישואין".....

18.....השוואה בין משפט ישראלי לעברי ושילובו בחוק.....

20.....סיכום.....

21.....ביבליוגרפיה.....

מבוא

זוג בישראל שהחליט "לפרק את החבילה", האם חלים עליהם הדין העברי מתוך היותם יהודים או שישנם חוקים חדשים שהדין הישראלי מחיל עליהם ?

במציאות הקיימת אחד מתוך ארבעה זוגות מתגרשים בישראל¹. פירוק היחסים מלווים בתהליך כואב, לא נעים ומתיש נפשית בויוכים והתכתשויות, בעבודתי אתמקד בפירוק הרכוש המשותף הכולל נכסים פיזיים, נכסים נזילים, עסקים, מוניטין, וחובות.

¹רונית מורגנשטרן.MAKO.פורסם 15.10.15

אבחן אילו חוקים מתייחסים לפרוק הרכוש, כיצד מוסדרים יחסי הממון?

האם יש חובה להחיל את הדין העברי בחוק ?

האם ההלכות הישנות שכבר לא מיושמות האם הן לטובת ההלכות החדשות שהמשפט הישראלי מנסה

ליישמן?

כדי שתושג תמונה מקסימאלית עליי לבחון את הדין העברי המוחל בעניין פירוק יחסים הרכושיים לאחר

מכן לבחון את שילובו של הדין העברי במשפט הישראלי הנוהג כיום. מאחר והדין העברי רחב ביותר

אתמקד בהצגתו על רקע המשפט הנוהג ושילובו במשפט הישראלי.

הסדרת היחסיים הרכושיים בין בני זוג –בדין העברי

איזון או שוויון?

בדין העברי אין ההסדר היחסיים הרכושיים בין בני זוג נחשב כהסדר ממוני רגיל אלא כחלק מדיני המשפחה, ההלכה היא שהאישה מבינה שבעלה הוא ראש המשפחה, הוא מפרנס אותה ומגן עליה,

מכאן ניתן ללמוד כי מטרת הנישואין בדין העברי היא הדאגה ליחסיים תקינים בין בני זוג, חיזוק

המשפחה כיחידה אין הכרה באוטונומיה של הפרט אלא רק כמשפחה.

בהלכה יש הפרדה רכושית תוך יצירת תלות הדדית, כאשר רכוש האישה עובר לבעלות הבעל ולו יש חובה להשתמש בנכסיה לרווחת הבית - להקל על נטל צרכי המשפחה, זאת על מנת ביטול מתחים אפשריים, מערכת הזכויות והחבויות בדין העברי בנויה על עשר הזכויות בהן זוכה האישה מבעלה ועל ארבע הזכויות בהן זוכה הבעל מאשתו שנועדו ליצור איזון בין בני הזוג ולהבטיח את עיקרון השיתוף בחיי המשפחה.

"זכויות הבעל" על הרכוש בדין העברי נקראות "חובות", אין לבעל זכויות יתר.

גם לאישה יש זכות משפטית. על פי הדין העברי עקרון החלוקה השווה תביא לאיבה בניהם – מקנה זכויות יתר לאישה. הדין העברי עושה פשרה בין שיתוף מוחלט להפרדה מוחלטת.

קרי, בדין העברי מערכת יחסי הממון בין בני זוג מושתתים על הדדיות והכרה רעיונית בשוויון של זכויות וחובות, אך היא איננה מושתתת על עקרון השוויון המודרני.

הדין העברי לוקח בחשבון את מגבלותיה של האישה במילוי פונקציות הכלכליות והחברתיות וזאת כדי להביא למימוש עקרון רעיוני של שוויון לעומת המשפט המודרני אשר תחולתו ובסיסו בעקרון השוויון המטריאלי, מכאן כי קיים הבדל ניכר בין איזון לבין שוויון – על פי הדין העברי מוטלות הגבלות על רכוש האישה לטובת הבעל כחלק ממערכת מאוזנת של זכויות וחובות הדדיות

חובות וזכויות בין בני הזוג:

כתוצאה ממעשה הקידושין נוצרת משפחה, ולשני בני הזוג זכויות וחובות איש לרעהו. למרות שהקשר בין בני הזוג מושתתת על אהבה וכבוד, ורע אם בני הזוג יחיו לפי "זכויות" ו"חובות" שיש לאחד כלפי השני, ישנה מסגרת חוקתית מסודרת שהיא הבסיס המשפטי של הקשרים במשפחה.

לפי הרמב"ם: "כשנושא אדם אישה...יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בארבעה דברים"²

החיוביים הממוניים של הבעל כלפי אשתו: מזונותיה וחיוב כתובתה לאחר מיתת הבעל או גירושה.

ואילו הזכויות הממוניות של הבעל הן: מעשה ידיה, פירות נכסיה, מציאתה ואם מתה בחייו – ירושתה.³

מעשה ידיה - על האישה לבצע בביתה פעולות שנשים מאותם חוגים ובאותה רמת חיים נוהגות לעשות

לפי המנהג המדינה⁴ - בעיקר גידול הילדים וניהול משק הבית. "מעשה ידיה כנגד מזונותיה"⁵ לפי הכלל

"עולה עימו ואיננה יורדת"⁶ - האישה רק עולה ברמת החיים ולא יורדת. וזאת על מנת למנוע איבה

ביניהם.⁷

*נשאלת השאלה מה דין אישה העובדת במלאכה שלא חייבת לבעלה כדוגמא –פקידה? לפי גישת בתי

הדין: אם הכסף נמצא בחשבון המשותף, הכסף שייך לו, והוא חייב לה במזונותיה. ואם הכסף נמצא

בחשבונה הפרטי בשלב שתדרוש למזונותיה הבעל יוכל לטעון שהיא מחזיקה כספים שלו ע"י מעשה

ידיה - אם האישה תוותר על מזונותיה היא תקבל את משכורתה אך לא ההפך מכיוון שהזכאי

למזונות, האישה, היא הזכאית לוותר על זכותה למזונות לפי הכלל: "מזונות העיקר".

פירות נכסיה בחייה - כאשר אישה מגיעה לבית בעלה עם רכוש, הרכוש נשאר שלה אך פירות הנכסים

מתחלקים עם בעלה הרכוש ככלל נקרא נדוניה. ההלכה מבדילה בין שני סוגים של נכסים "נכסי מילוג"

ו"נכסי צאן ברזל" שההבדל העיקרי ביניהם הוא במידת האחריות של הבעל לקרן: האחריות גדולה יותר

בנכסי צאן ברזל. ההחלטה אילו נכסים הם צאן ברזל ואילו מילוג היא בידי הסכמת שני הצדדים.

²רמב"ם, הלכות אישות, פרק י"ב, א, וכן ר' שו"ע אהע"ז, סימן ס"ט, א

³רמב"ם, שם, הל' ב - ג, שו"ע, שם, ב - ג

⁴כתובות, נט, ב

⁵רמב"ם הלכות אישות יב, ד: שו"ע אהע"ז, סימן ס"ט, ד

⁶רמב"ם, הלכות אישות, פרק כ"א, י"ד: שו"ע אבן העזר, סימן ח, י

⁷כתובות, נ"ח, ב.

נכסי צאן ברזל - הנכסים שהאישה מביאה עימה בשעת הנישואין - מעריכים אותם בשעת כתיבת הכתובה והם נרשמים בה. הבעל מתחייב להחזיר את ערכן אם חל פירוק נישואין לפי ערכם בכתובה גם אם אבדו או התקלקלו. – מטרת נכסים אלו היא לשמור על האישה⁸.

נכסי מילוג - נכסים אלו אינן נכללו בכתובה, אלו נכסים שהביאה עמה בעת הנישואין או ירשה לאחר הנישואין. בנכסים אלו הבעל אינו אחראי לקרן - קרי הנכס אלא רק לפירותיו. מילוג = תלישה, הבעל כביכול תולש את הפירות מהנכס. לדוגמא – האישה קיבלה בירושה דירה – דמי השכירות הולכים גם לבעל. מטרת נכסים אלו שהבעל ישתמש בהם לרווחת ולצרכי הבית⁹.

"שיהיו שניהם מתפרנסים בכבוד יחד מן הפירות"¹⁰

ירושה - אם אשת האיש מתה בחייו זכותה לרשת אותה – עוברים כל נכסיה לבעלותו.

מצאתה - אישה שמצאה מציאה, המציאה שייכת לבעלה ומיועדת לפרנסת המשפחה.

הזכיות הממונית של האישה:

מזונותיה - צורכי הכלכלה השוטפים של האישה לכן הבעל חייב לתת לה אותם לפי המינימום הדרוש לה בהתאם למנהג המדינה.

ישנם שני כללים לגבי מזונות:

* האישה זכאית לרמת המזונות שהבעל מרשה לעצמו.

* האישה זכאית להמשיך לחיות ברמת החיים כפי שחייתה לפני נישואיה.

⁸רמב"ם הלכות אישות, פרק ט"ז, א: שו"ע אהע"ז סימן פ"ה ב, ג.
⁹שם.

¹⁰שמ"ק כתובות פ, ב.

ההלכה אומרת בקיצור: "עולה עימו ואינה יורדת"¹¹.

כתובתה - כתובה היא מסמך המעיד על התחייבות שהבעל מקבל על עצמו כלפי האישה עם הנישואין. הבעל חותם על הכתובה בנוכחות שני עדים, והוא מוסר אותה לאישה. כתובה כוללת: עיקר הכתובה, תוספת הכתובה ונדוניה (נכסי צאן ברזל ונכסי מילוג).

*עיקר כתובה - הסכום שעל הבעל לשלם לאשתו מכיסו במקרה שהנישואין באים לקיצם עקב גירושין או מות הבעל - חובה זו הוטלה ע"ת תקנת החכמים¹² כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה¹³ לפי הגמרא מאתיים זוז לבתולה ומאה לגרושה או אלמנה או בעולה.¹⁴ הבעל חייב בחובה זו מתקנת בית דין.

*תוספת הכתובה - הבעל רשאי להוסיף ותוספת זאת נקראת תוספת הכתובה¹⁵ במקרה זה הולכים לפי תקנת המדינה – אם נהוג לתת נותן ולא פוחת.¹⁶

לפי ההלכה האישה זכאית לכתובתה בפקיעת הנישואין באחד מהמקרים: בעת הגירושין (ללא עילת גירושין ברצון הבעל), במות הבעל או במרידת האישה. ואלא הן הזכויות הממוניות אותן גובה האישה (לכן אינה זכאית למימון נוסף) "כתובה הרי היא כחוב שיש לו זמן, ואינה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל או אם גירשה"¹⁷.

חז"ל לא קבעו גבול כדי שלא יהי קל לגרש את האישה גם אם זה מביא אותו למצב שאין לו מה ללבוש, זה הדין אין לשנות כי על כך התחייב הבעל. הכתובה היא שטר חוב תקף.

¹¹כתובות מ"ח א'

¹²בגמרא קיימת מחלוקת עם עיקר הכתובה הוא מדאוריתא או מדרבנן

¹³כתובות י"א א' פ"ב ב'

¹⁴כתובות י"ב במשנה נ"א: הרמב"ם ה"א י' ז': י"א א': שו"ע ס"ו ו'.

¹⁵כתובות נ"ד ב': הרמב"ם ה"א י' ז': שו"ע ס"ו ז'.

¹⁶כתובות י"ב א' ב'.

¹⁷אבן העזר סימן צג סעיף א.

מטרת הכתובה היא לא להקל על הגבר לגרש את אשתו "שלא תהא קלה בעינוי להוציאה"¹⁸. הבעל מקדש ומגרש ולכן ההחלטה בידי. החכמים חיפשו מנגנון למניעת גירושין – כתובה, בעל שירצה לגרש את אשתו ללא עילת גירושין יצטרך לשלם מזונות.

ניתן לראות מקרה המלמד על כך בבית הדין הרבני בפסק דין 6191¹⁹ - 24 - 2 בו ניתן לראות זוג המעוניין להתגרש ובו הגבר מנסה להימלט מהכתובה מהנימוקים הללו:

*האישה מעוניינת להתגרש.

*האישה עזבה את הבית. - מבחינת הבעל נחשב כמרד ומעשה כיעור.

בעוד שלפי הדין העברי אישה תפסיד את כתובתה בתנאים הללו:

*מעשה בגידה בבעל.

*מעשה כיעור – עבירה על דת משה.

*האישה מעוניינת להתגרש ללא סיבה מוצדקת.

לאור העילות עולה שהבעל חייב לאישה את כתובתה מכיוון שלא הוכיח מרידה, עזיבת הבית אינה נחשבת מרידה מכיוון שניתן לומר שעזבה בגלל בעלה ולכן על מנת להוכיח אותה כאישה מורדת עליו להוכיח שהיא עזבה ללא סיבה מוצדקת. ובנוסף לכך במקרה זה האישה אכן הייתה מעוניינת להתגרש אך לא יזמה את הגירושין. (וגם אם יזמה לאו דווקא הפסידה את כתובתה)

ניתן ללמוד מכך שפטור לכתובה כלומר עילת גירושין צריכה להיות הלכתית.

¹⁸ כתובות יא, א.

¹⁹ פס"ד דין רבני פלוני נ' פלוני, 6191 - 24 - 2, 06/01/2010 פורסם בבב.

הדין העברי משיג את מטרתו כיחידה משפחתית אחת.

בדין העברי על מנת להתיר את הנישואין די בהסכמת שני הצדדים אך ברגע שאין הסכמה מצד אחד יש צורך בהוכחת אשמה כעילה למתן פסק הגירושין, במקרה שיש אשמה מוכחת באישה שבגדה בבעלה, או אישה שעוברת על דת משה או כל מקרה שלפיו מפסידה את כתובתה(מפסידה נכסי צאן ברזל). על פי דין עם פקיעת הנישואין היא נוטלת רק את הנותר מנכסי הנדוניה.ההלכה במקרה הרגיל הינה כי

בעת פקיעת הנישואין הבעל חייב לאשתו קרן נכסי צאן ברזל²⁰ לדוגמא אם הופר קשר הנישואין באשמת האישה והיא גם זו שתובעת גירושין אין הבעל אחראי כבמקרה הרגיל בעד הנכסים שאבדו, שנגנבו או שכלו אלא האישה מקבלת רק את מה שקיים בעין. אם תביעת הגירושין יוצאת מן הבעל מוטלת עליו החובה להחזיר את הנדוניה כפי שנרשמה בכתובה גם אם נרשם בכתובה יותר ממה שהביאה איתה האישה בשעת הנישואין. מכאן רואים כי התאום בין רעיון האשמה ודיני האיסור וההיתר לבין יחסי ממון בין בני זוג נובעת מן ההכרה שהסדר יחסי הממון הוא אמצעי לבד להבטחת שלום המשפחה, אשמה מצד אחד מבני הזוג הגורמת להרס המשפחה חייבת נקיטת סנקציה כלכלית נגד האשם כלומר הסדר יחסי הממון הוא אמצעי בלבד להבטחת שלום הבית, התפיסה המודרנית דוגלת כי חובה לעשיית צדק בין הצדדים דווקא בשעת פירוק הקשר.

האם הדין לעיל הוא חובה, קוגנטי כלומר שלא ניתן להתנות עליו? או שמא הינו דיספוזיטיבי, קרי ניתן להתנות עליו? בכל ענייני הממון בני הזוג רשאים להגיע להסדרים משלהם "כל דבר שבממון תנאו קיים"²¹ ולכן בעת שיחה בעניין כתובה ונדוניה היו שקבעו לפי מנהג המקום כי "ישלטו בנכסיהם שווה בשווה".

חוק יחסי ממון בין בני זוג – המשפט הישראלי

במציאות הקיימת כיום, חלוקת הרכוש מעולם לא הייתה עניין של מה בכך. ויכוחים התכתשויות, בין בני הזוג בנוגע לחלוקת הרכוש הינם מחזה שכיח ונפוץ ולא יהיה מופרך לטעון, כי מעט בכל סכסוך בין בני הזוג כלול גם פרק רכושי כזה או אחר, שבמקרים רבים נותר הסכסוך היחידי ביניהם.

²⁰רמב"ם, הלכות אישיות, פרק כד הלכה ח

²¹שם פרק ו' הלכות ט - י

משטר של איזון משאבים מול משטר של הלכת שיתוף:

חוק יחסי ממון בא להסדיר את דין חלוקת הרכוש בין בני הזוג אשר נישאו לאחר ה 1.74.1.221. זוג שהתחתן טרם מועד זה חל עליו דין אחר שנוצר ע"י פסיקות עקב החוסר החקיקתי דין זה נקרא - הלכת שיתוף על פיו חלוקת הרכוש בפועל איננה תלויה בדבר, זולת רצונו של אחד מבני הזוג לעשות כן²³ כלומר פירוק מידי של השיתוף הקנייני וחלוקת הרכוש קיימת בכל רגע נתון של חיי הנישואין, לפי דרישת אחד מבני הזוג בהלכת השיתוף חלה שותפות מלאה בכל נכס ונכס ללא קשר לבעלות הפורמאלית עליו, ללא קשר למצב חיי הנישואין. לפי הלכת השיתוף כל הנכסים שנרכשו במהלך חיי הנישואים שייכים לשני בני הזוג גם יחד ובחלקים שווים וזאת עקב המאמץ המשותף של בני הזוג וללא קשר על שם מי מבין בני הזוג נרשמו הנכסים. בדין זה בית המשפט לא בודק האם אכן התא המשפחתי התפורר, האם יש סיכוי לשלום בית וכו' - שיטה זו מאפשרת אוטונומיה לפרט.

עד 1974 המחוקק לא קבע את דרך הפירוק - והתיר את העבודה לבית המשפט וכן ע" הפסיקה הלכת השיתוף התפתחה והפכה להיות "חזקת שיתוף", תחילה בתי המשפט הלכו לאחר כוונת בני הזוג, בשלב מאוחר יותר נטש בתי המשפט את שיטה זו והניח לכוונה שיתופית משוערת ויצר דין המושתת כולו על צדק, שוויון בין המינים, הגינות ותום לב - עקרונות היסוד של שיטת בתי המשפט. כך הפך להיות "משפט מקובל ישראלי" שאינו תלוי עוד בדבר²⁴

²² סעיף 19 לחוק

²³ דברי כב' השופטת ד' דורנר ב - ע"א 1915/91 אסתר יעקובי ואח' נ' עזרא יעקובי ואח' פ"ד מט (3) 529,629 (1995): "לאמיתו של דבר, הלכת שיתוף לא הייתה דין רגיל מדיני החוזים או מדיני הקניין, אלא דין קנייני חדש ומיוחד, הקובע זכויות רכושיות בין בני - זוג" ²⁴ פרשת יעקובי, עמ' 579 - 580

על זוג שנישא לאחר 1974 חל דין "איזון משאבים" – דין יציר חקיקה שבו חלוקת הרכוש תבצע רק לאחר פקיעת הנישואין – גירושים או מות אחד מבני הזוג²⁵ או בהסכמת שני בני הזוג בשונה מהילכת השיתוף.

באיזון משאבים מתבצעת הפרדה רכושית²⁶ מוחלטת של נכסי בני - הזוג במהלך הנישואין, כאשר עם פקיעת הנישואין הרכוש מתחלק בין בני הזוג על פי שוויים של כלל נכסי בני הזוג, למעט נכסים מסוימים המפורטים בחוק. האיזון נעשה על דרך חישוב שווי נכסיו של כל אחד מבני - הזוג ותשלום ההפרש מהצד שברשותו רכוש/זכויות רבים יותר לבן הזוג שברשותו פחות רכוש/זכויות. עוד נקבע בחוק, כי הסדר השיתוף יחול על בני הזוג כל עוד לא קבעו אחרת בהסכם ממון. בהיעדר הסכם ממון יראו את בני הזוג כאילו הסכימו להסדר איזון.

ההבדלים הבולטים שבין שני המשטרים הינו, כי יישומו בפועל של הסדר איזון המשאבים מותנה בפקיעת הנישואין הינו – מועד הגירושין בפועל או הסכמה הדדית, בעוד שהלכת השיתוף מאפשרת את חלוקת הרכוש בלא כל קשר לגירושי בני הזוג. בהפרדת הרכוש בהלכת השיתוף ישנה שותפות מלאה במהלך הנישואין והפרדה בעת רצון אחד מבני הזוג או פקיעת הנישואים בעוד שבאיזון משאבים ישנה הפרדה מוחלטת גם במהלך הנישואין.

מכאן ניתן לראות שישנן נקודת תורפה לחוק, בימנו אנו על מנת להגיע לגט כרוכים תהליכים מרובים ונדרשת הסכמה מלאה בין שני הצדדים וכן נפתח פתח לסחטנות כלפי הצד החלש. קרי הצד אשר יבקש יותר נכסים ממוניים יתנה את הסכמתו לגירושין או לגט בוויטורים ממוניים.²⁷

²⁵ סעיף 5 לחוק יחסי ממון בין בני זוג.

²⁶ סעיף 4 לחוק

²⁷ ראה פרשת יעקובי, עמ' 630: "הואיל וגירושיהם של יהודים מותנים בהסכמה, הצד המעוניין בגירושין נתון, לעתים קרובות, ללחץ סחטני מצד בן - הזוג, המתנה את הסכמתו לגירושין בויתור על זכויות קנייניות בנסיבות. ..אלו ההיזקקות להסדר איזון המשאבים הופכת לבלתי רלוואנטית. בכך שורש רעתו של החוק רעת החוק : ודוק. פושטת והולכת. בעוד שבראשית הדרך לא הייתה לחוק אלא תחולה חלקית ומוגבלת, ורוב הזוגות עדיין חסו בצלה של הילכת השיתוף, הרי שברבות הימים הלכו היוצרות ונתהפכו".

בפרשת יעקובי, התייחסה השופטת שטרסברג - כהן למציאות קשה ובלתי נסבלת זו לאמור:

"נוצרה מציאות קשה. הכול תמימי דעים כי הגשמת השוויון הרכושי בין בני זוג מהווה תכלית חברתית חשובה וחיונית. לפני כשלושה עשורים, בכוחה של הילכת השיתוף התחיל בית המשפט זה בהגשמתה של תכלית זו אלא שחוק יחסי ממון אשר נועד לפתח מגמה זו ולהתמיד בה, הפך כלי ריק, ובפועל מסכל החוק את תכליתו. המציאות החברתית - המונהגת על ידי החוק, טומנת מלכודת לזוגות נשואים רבים הנתונים לתחולתו; ומספרם של אלה גדל והולך בהתמדה. הילכת השיתוף, שהוכיחה את עצמה כנורמה משפטית צודקת ויעילה, נדחקת והולכת ממרכז הזירה המשפטית אל השוליים. יש מידה של אירוניה בכך שבקרב האוכלוסייה היהודית, דווקא זוגות הבוחרים לחיות יחדיו ולהקים משפחה בלי לבוא בברית הנישואין, נחלצים מרעתו של החוק ונהנים מתחולתה של הילכת השיתוף. זו מציאות

נורמטיבית, פגומה המשוועת לתיקון".²⁸

בפסק דין זה השתתפו חמישה שופטים בעלי דעות שונות אך כולם הסכימו על כך שיש צורך בתיקון החוק. בעיתיות זו מביאה עימה בעיה נוספת לאו דווקא במובן הכלכלי אלא כאשר אחד מבני הזוג מסרב להתגרש – הוא פוגע בזכותו של הצד השני להתקדם בחייו – מונע אוטונומיה.

הרחבת השיתוף הספציפי –

כפי ששני אנשים זרים יכולים לרכוש זכויות במשותף בנכס מסוים, כך גם זוגות שנישאו יכולים לרכוש זכויות במשותף בנכסים שונים - שיתוף מכוח פעולות משפטיות שיש בכוחן להצביע על

²⁸ שם

קיומן של שותפות. ככל שיש יותר נכסים בשיתוף הספציפי, כך איזון המשאבים יתייחס לפחות נכסים, דבר אשר יחליש את הצד החזק.

יש להבחין בהבדל בין חזקת השיתוף לכוונת השיתוף הספציפי(שיתוף בנכסים ספציפיים). כל זה תוך התייחסות למערכת היחסים המיוחדת של השותפות הנובעת מחיי הנישואין, נקודת המוצא היא שמרגע הנישואין ואילך בני הזוג הופכים לשותפים וכי המקור הכספי לצבירת הרכוש יוצא מהכיס המשותף של שני בני הזוג.

במציאות המשפטית כיום לא ניתן להחיל את הלכת השיתוף יחד עם הסדר איזון המשאבים משום שלא ניתן לדבר על שותפות ספציפית בנכס רק מכוח הנישואין אלא יש לבחון את התקיימותו של השיתוף הספציפי בנכס תוך השוואה למערכת השותפות הנקראת נישואין, אם יש צד הטוען לשיתוף ספציפי בית המשפט יסתפק בכמות ראיות קטנה וזה בשונה משני זרים אשר הוכחת השיתוף ביניהם מתחילה מאפס, בשותפים לחיים אשר צברו נכסים והקימו משפחה הוכחת השיתוף הספציפי ביניהם מתחילה ממדרגה מסוימת שגובהה נגזר מהנישואין .

מקרה לכוונת השיתוף הספציפי אם בן זוג רוכש רכב מהקופה המשותפת למרות שהרכב רשום רק על שם אחד מבני הזוג לעומת חזקת השיתוף בנכס הספציפי אם יתברר כי הרכב נרכש ממשאביו הפרטיים של אחד מבני הזוג סביר להניח שלא ניתן יהיה להחיל שיתוף ספציפי בנכס.

המונח "פקיעת נישואין" -

כאמור איזון משאבים וחלוקת הרכוש בין בני הזוג, באין הסכם ביניהם, יבוצעו רק לאחר פקיעת הנישואין ולא רגע קודם לכן²⁹. אך במקרים רבים פקיעת הנישואין בפועל, מתרחשת הרבה לפני מתן הגט וכך נפסק השיתוף הכלכלי ונוצרת הפרדה כלכלית טרם פקיעת הנישואין. בני הזוג מנהלים משק משותף הם שווים בזכויות ובחובות – ללא הוכחות, אך כאשר יש נתק פיזי וחוסר מעורבות מאחד הצדדים הצד המנהיג יהיה אחראי וכן אי אפשר לחייב או לזכות בני זוג לאחר פרידתם - בלתי אפשרי לחשב נכסים שנוצרו לאחר הקרע.

לכן פרשנות תכליתית של המונח "פקיעת נישואין" תאפשר להקדים את חלוקת הרכוש בין בני הזוג למשל למועד בו הקרע היה ודאי ומוחלט. ככל שתינתן פרשנות רחבה יותר למונח "פקיעת נישואין" כך נגיע לתוצאה יעילה, אשר תעקר את כח הסחיטה של הצד החזק.

מכורח המציאות, יהיה קשה להצביע על רשימה סגורה של מקרים המצביעים על פקיעת הנישואין. ע"פ אחת הגישות מועד פקיעת הנישואין יהיה במתן פסק דין הצהרתי של בית הדין הרבני המצהיר כי על הצדדים להתגרש. קרי חלוקת הרכוש תבצע כאשר בני הזוג מתגרשים על פי דינם האישי, היתרון של פירוש זה - משעה שעל הצדדים להתגרש על פי הדין האישי, יאוזנו הנכסים מיד, בלא צורך להמתין לגט עצמו וסרבנות לגט, לא תמנע את חלוקת הרכוש. יתרון נוסף הוא, שלא פירוק השיתוף יביא לפירוק המשפחה כמו שעלול לקרות על פי חזקת השיתוף, אלא פירוק המשפחה הוא שיביא לחלוקת הרכוש³⁰.

ניתן לראות פסק דין בו בוחנים מהו מועד הקרע שבין הצדדים למרות שחלה עליהם

²⁹ סעיף 5 לחוק.

³⁰ ע א " 1915/91 אסתר יעקובי ואח' נ' עזרא יעקובי ואח', פד י מט" 592 - 529, 593 (3).

הלכת שיתוף, אשר עד למועד זה, חל ביניהם שיתוף רכושי, וממועד זה ואילך כל צד הינו אחראי לכל זכות או חובה שצמחו לו.³¹

השוואה בין משפט ישראלי לעברי ושילובו בחוק -

הרובד הראשון, המרכיב את הסדר היחסים הרכושיים בין בני הזוג במשפט הישראלי, הוא הדין הדתי - עברי.

במדינת ישראל ענייני נישואין וגירושין הינם בסמכות הבלעדית של בית הדין הדתי אשר מסדיר את המעמד האישי³².

סימן 47 להוראות דבר המלך מסדיר את החלת הדין האישי גם על בתי משפט אזרחיים³³.

תחילה, בדין האזרחי חלה הלכת השיתוף(עד 1974), הלכה זו היא חזקה על בני זוג, המנהלים אורח חיים תקין תוך מאמץ משותף, כי רכוש שנצבר במהלך חייהם המשותפים מצוי בבעלותם המשותפת.

בעוד הילכת השיתוף הוחלה בהתדיינויות בין בני זוג בבתי המשפט האזרחיים, ענייני חלוקת רכוש בין בני זוג שנדונו בעבר בבתי הדין הרבניים הוכרעו מכוח המשפט העברי על פי אמות מידה שונות בתכלית.

מכיוון שבלתי אפשרי שיווצר שוני בין הדין האזרחי לדין הדתי ויגרום ל"פיצול הקניין" ע"י דינים שונים במערכות השיפוט השונות. על רקע זה קבעה הילכת בבלי³⁴ את חלוקתה של הילכת השיתוף האזרחית גם בבתי הדין הדתיים מהצורך להשיג אחידות נורמטיבית.

31 ע"א 90212/00 ד.ר.נ' ס.ר, 2011

32 "הדין האישי בישראל" (תל אביב, 1976), 127 ואילך.

33 על תוכנו של המונח דין אישי לגבי סוגים שונים של אנשים ראה השער השני בספרו ש.מ. שאוה, שם עמ' 67 ואילך

34 בג"צ 1000/92 חנה בבלי נ. שמואל בבלי וביה"ד הרבני הגדול.

כי על בית הדין הרבני לחלק שווה בשווה בין בני הזוג את הרכוש ובלבד שהוא נצבר תוך חיי משפחה תקינים ותוך מאמץ משותף של בני הזוג גם אם האשה פעלה לה בביתה והבעל פעל ביחסי חוץ. כמובן, בני הזוג רשאים להסכים ביניהם אחרת.

אין עוררין כיום כי הילכת בבלי הינה הלכה מחייבת של בית משפט זה, ויש לפסוק את הדין לאורה.

לגבי הכתובה, ע"פ המשפט העברי, מלבד הזכויות הממוניות אותן גובה האישה באמצעות הכתובה, אין האישה זכאית לממון נוסף. אולם כיום חוק יחסי ממון מעניק לאישה בעת פקיעת הנישואים (גירושין או מוות) מחצית משווי כלל נכסי בני הזוג, למעט הנכסים שהוצאו במפורש משווי נכסי בני הזוג. כלומר, עקרונית אישה יכולה לקבל גם את הכתובה וגם מחצית רכוש - בתביעה למשפחה.

ע"פ הדין העברי בני הזוג רשאים וזכאים להגיע להסדרים משלהם בכל ענייני הממון והרכוש בכל דרך "כל דבר שבממון תנאו קיים"³⁵, וכל חוק במדינה נקרא "מנהג המקום" וראוי לפעול על פיו.

ישנם מחלוקות בנושא זה, אחת הדעות אומרת שהדין הישראלי הוא "תקנת הקהל", שאף על פי שהיא נקבעת על ידי הציבור או נציגיו הרי היא מבוססת על הנורמה היסודית של המשפט העברי.

³⁵ בבא מציעא צד א : קידושין יט ב.

סיכום –

לסיכומו של עניין ניתן לראות כי אין חוק אחד המסדיר את העניינים הרכושיים בין בני זוג, החל מדין העברי אשר מגדיר את הדין האישי ממשיך לחוק יחסי ממון אשר הוא החוק הבסיסי ובכל זאת ישנו שילוב של הלכת השיתוף תוך ניסיון לאיזון משאבים הוגן בין בני הזוג.

מפסיקה וממאמרים שקראתי בנושא אין עוררין כי הגדרתה של השופטת ט' שטרסברג כהן בפסק הדין יעקובי אשר הגדירה את המציאות הפגומה "מציאות נורמטיבית פגומה, המשוועת לתיקון" כוונתה היה כי על המחוקק יש לתקן את המעוות על ידי הפעלת כללים משפטיים ודרכי פרשנות כגון, החלת פרשנות רחבה על מועד פקיעת הנשואים וכגון החלת הרחבת השיתוף הספציפי בנכס אלו רק 2 מישורים שעליהם עמדנו בעבודת מחקר זו אשר מראה את גודל העיוותים שיש באיזון המשאבים על מנת למנוע עוולות ותוצאות הנגזרות מניצול החלש על ידי בן זוג החזק.

נקודת המפתח לחלוקת רכוש בין בני זוג הינה חיי השיתוף המיוחדים בניהם ועל כן יש לבדוק תחילה מה היקף הרכוש שנצבר ושיש לחלקו, מה מועד בו הופסק השיתוף.

חוק יחסי ממון אינו חוק המסדיר יחסי רכוש בין בני זוג בהכרח בעת פרידתם אלא זה חוק אשר מסדיר יחסיהם הרכושיים גם ביום היווסדות יחסיהם ואף תחילת דרכם לחיים משותפים.

מסקנתי היא שברגע שזוג מחליט להתחייב אחד כלפי השני באהבה ובניה משותפת עליהם להסדיר את הממון בניהם בהסכם יחסי ממון וככה להקל ו/או לקצר את הדרך בשלב הפירוק, כמובן שבחיינו אין פתרונות מדעיים וחד משמעיים וכל מקרה הוא לגופו ועל כן נשאר לנו להסתמך על פרשנויות וכללים הנהוגים במשפט הישראלי תוך שילובם של המשפט העברי מעצם היותנו יהודים במדינה דמוקרטית ויהודית כאחד.

ביבליוגרפיה -

חקיקה -

חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג - 1973.

פסיקה -

בג"צ 1000/92 חנה בבלי נ. שמואל בבלי וביה"ד הרבני הגדול.

ע א " 1915/91 אסתר יעקובי ואח' נ' עזרא יעקובי ואח', פד י מט.

ע"א 90212/00 ד.ר.נ' ס.ר., 2011.

פס"ד דין רבני פלוני נ' פלוני, 6191 - 24 - 2, 06/01/2010 פורסם בנבו.

מאמרים

אריאל רוזן צבי יחסי ממון בין בני זוג [120 - 127] (1988)

משפחוק א' [283 - 295] (2009).

חוק יחסי ממון בין בני זוג - הנחלץ מפגיעתו הרעה? יהורם שקד.

המועד למימוש הזכות לאמון משאבים שבחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשלי"ג - 1973 מאת מנשה שאוה

בשולי הפסיקה 1999 [370 - 563]

ספרים -

ד"ר נחום רקובר יחסי ממון בין בני - זוג; סדרת מחקרים וסקירות במשפט העברי, חוברת א', -
נובמבר 1969 [1 - 24]

דיני משפחה - ד"ר בנציון שרשבסקי הוצאת ראובן מם בע"מ ירושלים עמודים [113,186 - 112 233 -
121]

אתרים -

<http://www.daat.ac.il/daat/toshba/ishut/ishut4.htm>

<http://www.psakdin.co.il>

<http://www.get.what2do.co.il/Page16959.asp>

<http://www.mako.co.il/finances-magazine/Article-f1691606a374051006.htm?Partner=searchResults>

ספרות הפסיקה - משפט עיברי

בבא מציעא צד א : קידושין יט ב.

רמב"ם, הלכות אישיות.

אבן העזר סימן צג סעיף א.

כתובות